

הו שבך

ילדים שמגיעים לכיתה טעונים ממה ששמעו בבית ובחדשות, מחנכים שבורחים מהעיסוק בסוגיות שנויות במחלוקת וביטויי שנאה שהופכים יותר ויותר נפוצים בשיעורים • במציאות הפוליטית הסוערת של ימינו, מורים בבתי ספר בארץ מתארים תמונת מצב נפיצה, שבה החינוך לסובלנות נדחק הצדה, והם ניצבים חסרי אונים מול הגזענות הגוברת: "אין לנו די כלים להתמודד עם זה" • משרד החינוך: "פועלים לחיזוק הקשרים הבין-תרבותיים"

רויטל עמירן

סובלנות, הקים אתרים, יצר אירוע של יום שיא בנושא. הייתה התפרצות של תרבותיות. עקב זאת חלה עלייה גדולה בפייליות הבית-ספריות בנושא סובלנות.

וזה עבר?
"זה לא בהכרח עבר בכל מקום, כי יש חסמים אחרים. לדוגמה בית ספר שרצה להביא תוכנית למניעת גזענות יכול לעשות את זה עם המורים שלו, שלא תמיד יש להם זמן. אם הוא רוצה להביא מנחים מבחוץ, אין תקציב מיוחד לייצר תוכנית."

בורות גדולה

בעקבות דוח ועדת קרמניצר מ-1996, שהמליץ על חיווק החינוך למוקדטים וחיווק המכנים המשותפים בחברה הישראלית, הקים משרד החינוך בשנת 1999 את המטה לחינוך אזרחי וחיים משותפים. המטה אחראי לציון אירועים בינלאומיים שמופיעים בלוח השנה האזרחי וגם לארגון מפגשים בין יהודים לערבים. אלא שמממצאי דוח מבקר המדינה האחרון עולה כי אחד הליקויים המרכזיים של משרד החינוך נוגע לאי-יישום מרכיבים מרכזיים בחיווק החינוך לרבות מוקדטים ואי-יישום תוכניות לחיים משותפים.

לדברי ד"ק, מאז כניסתו של נפתלי בנט לתפקיד שר החינוך עלתה האפשרות להעביר את המטה לחינוך

השנאה והגזענות המכרסמות ביסודות החברה הישראלית. התבקר יוסף שפירא

רים השונים בה".
"לבתי הספר אין מוטיבציה כיום לבנות תוכנית נגד גזענות", טוען ד"ק. "זה לא טבוע בהם. מורים ומנהלים לא פועלים על בסיס כספי, אלא על בסיס הכרה של המשרד. כל בית ספר רוצה שמיניותו יעלו בעיני המשרד. הרוח הנרשבת עכשיו מלמעלה לא משרדת את חשיבות הנושא. בתקופה של בנט לא הייתה עד כה שום איגרת למורים שעסקה בערך הסובלנות".

בתקופתו של שר החינוך לשעבר שר פירון הדברים היו שונים?
"מאז שפירון עזב אין תוכניות ייעוריות. המשרד בתקופתו דחף את בתי הספר באמצעות התוכנית 'האחר הוא אני' לארגון מפגשים כדי לייצר דיאלוג בין קבוצות שונות בחברה. הייתה רחופה מלמעלה. המשרד שחרר מערכים בנושא

ניות נחרצות".
תחושתו של ד"ק מהדהדת בכירור מתוך דוח מיוחד על חינוך לחיים משותפים ולמניעת גזענות שפרסם מבקר המדינה בספטמבר האחרון. ברוח זה קבע השופט בדימוס יוסף שפירא כי מדינת ישראל עושה מעט מדי כדי לעקור תרפעות חמורות של גזענות ושנאה בקרב בני הנוער וכדי לקדם חיים משותפים. "בשנים האחרונות אנו חווים תופעות קשות של שנאה, גזענות, אלימות, פלגנות וחוסר סובלנות", נכתב בדוח. "נחמץ חלב למראה השנאה והגזענות המעוררות את עיני האדם ומכרסמות ביסודות החברה הישראלית ובערכיה היהודיים והדמוקרטיים. בידי המדינה אמצעים רבים למיגור תופעות קשות אלה, כאשר האמצעי החשוב והיעיל מכולם הוא חינוך. אלא שנמצא שמשרד החינוך לא השכיל לאורך שנים להפוך את החינוך לגשר בין חלקי החברה הישראלית רבת השסעים ולאחר בין המגד

כל בן אדם שנכנס למערכת החינוך בשנתיים האחרונות יכול לזהות בקלות את גילויי הגזענות והשנאה העיוורת", טוען ד"ק (השם המלא שמור במערכת), מורה ורכז לימודי אזרחות בבית ספר באזור ירושלים. "השיח של התלמידים הפך מאוד אלים. אני כמורה רואה שכל שעוברות השנים, תופעת הגזענות מתגברת, בעיקר נגד הערבים. התלמיד הממוצע לא נחשף לאחר. ברגע שלא ראית ערבי, להגיד 'מוות לערבים' זה הכי קל בעולם. אם תראה ותדע מה הוא אוהב לאכול, כבר לא תוכל להגיד את זה. זה הפך למכה לאומית. מול כל הסחף אני מרגיש כמו הילד ששם את האצבע בסכר".

האם אתה חש שמשרד החינוך נותן את הדעת לבעיה?
"למרות הבעיה בשטח, לא נראה שמי שרד החינוך שם את זה בראש סדרי העדיפויות. אני לא חש שמלמעלה יש מדי

ד"ק, רכז לימודי אזרחות בבית ספר באזור ירושלים: "הגזענות מתגברת, בעיקר נגד ערבים. התלמיד הממוצע לא נחשף לאחר. ברגע שלא ראית ערבי, להגיד 'מוות לערבים' זה הכי קל. אם תראה, כבר לא תוכל להגיד את זה. מול הסחף אני מרגיש כמו הילד ששם את האצבע בסכר"

"הוויכוחים בין ימין לשמאל כל הזמן ברקע". שיעור בבית ספר, למחולמים אין קשר לכתבה

אני חוששת שתהיה מהומה ושהשיעור יתפוצץ. זה מהר מאוד יכול לקרות, ואין לי די כלים להתמודד עם זה".

אין למורים השתלמויות בנושאים הללו?

"יש השתלמויות בענייני גזענות, אבל הן לא חובה. לדעתי הן צריכות להיות חובה, ולא רק למורים לאזרחות. הגזענות מופיעה בשיעורים רבים".

אז אולי עדיף להתחמק מהדיונים?

"זה קשה, כי הרבה פעמים הילדים מגיעים טעונים כבר מהבית וממה שמעו בחדשות. הוויכוחים בין ימין לשמאל כל הזמן ברקע. יש למורים נטייה לברוח מזה. אנחנו הרבה פעמים מעדיפים להשתמש ברוגמאות מחו"ל, אבל אז הבעיה היא שהילדים נשארים נעולים בעמדות שלהם, שנובעות הרבה פעמים מבורות".

ש"ע יזמה יחד עם מורה נוספת בבית הספר תוכנית מיוחדת שנקראת "חיים משותפים". מטרת התוכנית היא לקדם את ערכי קבלת האחר ולהילחם בגזענות, והיא נלמדת במשך שעתיים שבועיות בכיתות י', היא מספרת. "זו יוזמה שהגיעה מהמורות, ומנהלת בית הספר משתפת פעולה עם התוכנית".

מדוע יש צורך בתוכנית נוספת ללימודי האזרחות?

"מורים שהם חרודי רצון להתדיר את ערכי הדמוקרטיה מבינים שלילי מודי האזרחות זה לא מספיק. <<

זה לא יקרה".

"גילויי הגזענות בכיתה הם בדרך כלל כלפי התלמידים הערבים", אומרת ש"ע (השם המלא שמור במערכת), מורה לאזרחות בבית ספר באזור השרון. "לפני כמה ימים מישור הזכיר בכיתה את המילה 'ערבים' ומישור אחר אמר: 'צריך להרוג את כולם'. הייתי בהלם".

איך את מתמודדת עם גילויי הגזענות?

"קודם כל, אני אוסרת על התלמידים לדבר באופן גזעני. אני מנסה להסביר מהם הצדדים השונים. זה כל הזמן דורש ממני ללכת על חבל דק, כי אני רוצה שהתלמידים ישמיעו את עמדותיהם, ומצד שני אני לא רוצה להתגלגל לסיפור אדם ורטה (מורה לאזרחות בבית הספר אורט בטבעון, שהוזמן ב-2014 לשימוע לפני פטורים לאחר שתלמידיה בכיתתו התלוננה שהוא מביע עמדות שמאלניות בשיעור - ר"ע). בסוף אתה לא יודע אם מישור ייקח את זה קשה.

אזרחי למינהל חברה ונוער, האחראי על החינוך הבלתי פורמלי, מה שבעצם היה מוביל לפירוק. "עבודת המטה היא חשובה, אבל יש כיום רק שניים-שלושה מורייכים שאמורים לספק הדרכות לתוכניות מפגשים של כלל בתי הספר בארץ. זה לא רציני. תוכניות מפגשים הן דבר מורכב, ואם המשרד לא ידחוף,

צילום: יח"צ

פרופ' מרדכי קרמניצר, סגן נשיא המכון הישראלי לדמוקרטיה (בתמונה): "מבקר המדינה מצביע על כך שאין הכשרה מספקת למורים כיצד באים לכיתה עם נושא שנוי במחלוקת, ומה לעשות מול עמדות גזעניות. יש חשש לאובדן ערכים הומניסטיים, אבל המשרד משקיע בנושאים יהודיים"